

розных галін ведаў да беларускай тэрміналогіі ў сучасных умовах, якое знаходзіць свае выражэнне ў першую чаргу ў практычнай рабоце многіх спецыялістаў над складаннем перакладных і энцыклапедычных слоўнікаў беларускай тэрміналогіі, у многім нагадвае сітуацыю актыўнай распрацоўкі беларускай тэрміналогіі ў 20-я гг.

Надзённай праблемай для развіцця любых навук, у тым ліку і для эканамічных, з’яўляецца праблема стварэння новых і ўдасканалення існуючых нацыянальных тэрмінаў і іх фіксацыі ў лексікаграфічных выданнях. У пач. 90-х гг. выходзіць шэраг кароткіх перакладных і тлумачальных слоўнікаў, у якіх фіксуюцца тэрміны для абазначэння новых рэалій эканамічнага жыцця (“Кароткі эканамічны слоўнік”. Мн., 1993; “Краткий русско-белорусский словарь экономических терминов” Мн., 1990; “Тлумачальны слоўнік гандлевых тэрмінаў. Мн., 1995; і інш.) Аўтары гэтых даведнікаў у асноўным імкнуліся захаваць лексічную сістэмнасць і словаўтваральныя законы беларускай мовы. Але названыя лексікаграфічныя выданні ў многім недасканалыя. Гэта тлумачыцца перш за ўсё адсутнасцю належнай кардынацыі паміж мовазнаўцамі і спецыялістамі эканамічнага профілю. Так, слоўнікі адлюстроўваюць не заўсёды правільны адбор матэрыялу, таму сустракаюцца словы, якія нельга аднесці да тэрмінаў, напр.: *асвятленне магазінаў, вітрыны аконныя, вышыўка, кантэйнер, рамонт, швейны выраб* і інш. У дэфініцыях многіх паняццяў парушаюцца важнейшыя прынцыпы вызначэння паняцця — суразмернасць, недапушчальнасць таўталогіі, існае іх сутнасць і інш. Многія тэрміналагічныя спалучэнні, прыведзеныя ў слоўніках, не з’яўляюцца ўстойлівымі і маюць неапраўдана складаную структуру, напр.: *інструментальны метада вызначэння паказчыкаў уласцівасцей; каэфіцыент эканамічнай эфектыўнасці затрат на рэкламу; продаж тавараў на форме індывідуальнага абслугоўвання, у тым ліку з адкрытай выкладкай; тыповая наменклатура спажывецкіх уласцівасцей і паказчыкаў якасці тавараў* і інш.

Распрацоўка энцыклапедычных і тлумачальных слоўнікаў па эканоміцы і яе галінах патрабуе не толькі спецыяльных эканамічных ведаў, але і ведання асноўных лексіка-семантычных і структурна-марфалагічных асаблівасцей тэрмінаў, а таксама метадалагічных прынцыпаў тэрмінатворчай дзейнасці. Толькі сумесная праца спецыялістаў у галіне мовазнаўства і эканомікі можа забяспечыць навуковую якасць эканамічных беларускамоўных слоўнікаў.

Т.Т. Гамбалеўская
Мінск

УЗБАГАЧЭННЕ СЛОЎНІКАВАГА ЗАПАСУ СТУДЭНТАЎ НЕФІЛАЛАГІЧНЫХ СПЕЦЫЯЛЬНАСЦЕЙ

Папаўненне слоўнікавага запasu адбываецца на працягу ўсяго жыцця чалавека. Неабходнасць ўзбагачэння слоўніка асабліва востра адчуваецца на I-ых курсах ВНУ, калі студэнты знаёмяцца з прафесіянальнай лексікай, пашыраюць свае веды ў пэўнай галіне навукі, авалодваюць асновамі гэтых навук.

“Слоўнікавая работа заслугоўвае не меншай да сябе ўвагі, чым чыста граматычная: яна патрэбна і для засваення навыкаў, і для разумовага развіцця, і для разумення многіх граматычных з’яў” (М.С. Раждзественскі).

Лексічная работа ўключае ў сябе і тлумачэнне незразумелых слоў, і назіранне за словам ў кантэксце, і раскрыццё сэнсу слова. Яна вядзецца паралельна з вывучэннем граматыкі і правапісу і носіць практычную накіраванасць. У сувязі з гэтым дыдактычны матэрыял для развіцця лексічных навыкаў раўнамерна размяркоўваецца па ўсіх раздзелах;

лексічныя практыкаванні праводзяцца як пры вывучэнні часцін мовы, так і пры вывучэнні пытанняў сінтаксісу.

Для таго каб з самага пачатку правільна арганізаваць лексічную работу ў аўдыторыі, выкладчыку трэба дакладна ведаць слоўніковы запас студэнтаў, бо слоўніковы запас з’яўляецца важным паказчыкам інтэлектуальнага развіцця студэнта. У працэсе слоўнікавай работы неабходна дабіцца не толькі разумення слоў, але і навучыць студэнтаў ужываць гэтыя словы ў сваёй мове. Праца са студэнтамі эканамічнага і юрыдычнага факультэтаў дазволіла ім заўважыць і вызначыць тыповыя недахопы ва ўжыванні спецыяльнай лексікі. Студэнты, асабліва пры перакладах з рускай мовы на беларускую, часта ўжываюць словы, якія неадпавядаюць значэнню ў кантэксце. Напрыклад, юрыдычны тэрмін “совершить преступление”, часта перакладаюць як “здзейсніць (учыніць, ажыццявіць), або уголовное лицо” — твар (асоба), “должностное лицо” — “пасадавая асоба” (службовая асоба), або эканамісты часта слова “расходы” не ведаюць як ужыць у кантэксце або расходы, выдаткі, страты і г.д.

Галоўнай крыніцай папаўнення слоўніка студэнтаў, я лічу, з’яўляецца мова выкладчыка і лексіка вучэбных кніг. Адсюль зразумела, якую важную ролю ў плане ўзбагачэння мовы студэнта адыгрывае падбор дыдактычнага матэрыялу.

Таму, адбіраючы дыдактычны матэрыял па лексіцы, я імкнуся ўводзіць словы, якія найчасцей ужываюцца ў мове эканамістаў, юрыстаў (назвы розных прадметаў, дзеянняў, прымет і г.д.).

Адабраны для навучання матэрыял павінен забяспечыць усведамленне лексічнага значэння слова, яго ролі ў кантэксце, разуменне сувязі з іншымі словамі ў лексічнай сістэме мовы (мнагазначнасць, сінанімічныя рады, антанімічныя рады).

Слоўніковы запас студэнтаў ужо за I семестр значна павялічваецца. Ужо на працягу II семестра тэмп узбагачэння іх мовы не зніжаецца.

Як ужо адзначалася, узбагачэнне слоўніка — аснова інтэлектуальнага развіцця студэнтаў, бо яно звязана з узбагачэннем іх мыслення ўяўленнямі і паняццямі шляхам непасрэдных назіранняў за навакольнай рэальнасцю і за словам ў кантэксце.

Каб дасягнуць гэтага, я паслядоўна і сістэматычна зкаемлю студэнтаў з новымі для іх словамі і высвятляю сэнс незразумелых слоў, назіраем за словам у кантэксце, высвятляем новыя значэнні ўжо вядомых слоў, гэта знычыць студэнтаў пазнаеміць з мнагазначнасцю слова; падбіраць словы з бліскім значэннем (сінонімы) і словы з супрацьлеглым значэннем (антонімы).

Усе гэта падводзіць студэнтаў да разумення неабходнасці ўважліва і ашчадна ставіцца да слова, выбіраць для выражэння думкі найбольш трапнае слова.

Папайненне і ўзбагачэнне слоўніка студэнтаў ідзе паступова. Заданні, звязаныя з узбагачэннем слоўніка, зводзяцца перш за ўсё да ўяснення або ўдакладнення сэнсу слова і выпрацоўкі ўмення ўжываць яго ў мове.

Пры тлумачэнні незразумелых слоў выкарыстоўваю наступныя прыемы:

- а) дэманстрацыя прадмета, малюнка, дыяфільма;
 - б) раскрыццё значэння слова пры дапамозе апісальнага тлумачэння;
 - в) тлумачэнне родавага паняцця праз выдавыя (напрыклад, прадпрыемствы — гэта заводы, фабрыкі, майстэрні);
 - г) увядзенне слова ў кантэкст;
 - д) раскрыццё значэння слова шляхам выкарыстання сінонімаў;
- Лексічныя практыкаванні, разумна спалучаныя з граматычнымі заданнямі, выпрацоўваюць у студэнтаў пачуццё стылю, развіваюць іх мову.

С. У. Кухта
Мінск

ВЫКЛАДАННЕ РОДНАЙ МОВЫ Ў СІСТЭМЕ ПАДРЫХТОЎКІ ЭКНАМІСТАЎ У ВНУ

Кожнаму з нас вядома, што адукацыя функцыянуе не толькі як працэс перадачы ведаў і ўменняў, але і як шлях развіцця інтэлекту і асобных якасцей чалавека. Таму арыентацыя на засваенне сумы ведаў недастатковая: важна сфарміраваць асобу, навучыць умемна арыентавацца ў сучасным патоку інфармацыі; разбірацца ў яе сутнасці, выходзіць імкненне да самаадукацыі, да самастойнага авалодвання ведамі. У гэтай сувязі асабліва актуальнасць набывае праблема прафесійнай накіраванасці навучання. У яе вырашэнні вялікім патэнцыялам валодае родная мова як універсальны сродак, з дапамогай якога забяспечваецца працэс навучання і выхавання ў вну.

Новая стратэгія рэфармавання вышэйшай школы патрабуе ўсебаковага, цэласнага вызначэння мэты і задачы курса роднай мовы. Істотна змяняцца акцэнтны ў навучанні — арфаграфічны накірунак, а моўная асоба і, у прыватнасці, развіццё маўленчай сферы, фарміраванне прафесійных камунікатыўна-маўленчых уманняў і асобных якасцей студэнта сродкамі роднай мовы.

Стратэгічная мэта ўсяго навучальнага працэсу будучых эканамістаў багатыца ў гуманістычнай накіраванасці, творчым развіцці асобы і фарміраванні яго прафесійнай культуры. Таму мэтазгодна наладзіць навучальны працэс так, каб будучы эканаміст добра засвоіў не толькі асноўныя моўныя паняцці, але і навучыўся ўмеда карыстацца мовай, авалодаць тымі прыёмамі, якія неабходны, каб хутэй і якасна засвойваць інфармацыю з разнастайных крыніц, здолеў уздзейнічаць словам на розум і пачуцці сваіх суразмоўцаў. А гэта магчыма тады, калі студэнты будуць вывучаць мову не толькі як сістэму законаў, якія рэгулююць іх узаемадзеянне і скрытыя ў сваім механізме сістэмы, а як камунікатыўную з'яву, дыялектычнае адзінства матэрыяльнай структуры і грамадскага функцыянавання.

Аналіз сучаснай практыкі дае выснову сцвярджаць, што існуючая сістэма падрыхтоўкі будучых спецыялістаў накіравана на фарміраванне шэрагу